

az országban” értelmezés. Az orosz főváros gondjai a túlsúlyfoltossággal és a hatalom túlságos központosításával kapcsolatban arra indítja az oroszokat, hogy egy Moszkvánál megfelelőbb fővárosi teret keressenek maguknak. Ezen kutatásban érdekes lehetőségeket vet fel Oroszország számára arra vonatkozóan, hogy hogyan definiálhatná újra pozícióját a globalizált világ központ-periféria tengelye mentén. Rossman bemutatja, hogy a főváros áthelyezéséről való vita hogyan kapcsolódik az orosz nemzeti identitás kérdéseire, illetve az ország politikai orientációjának kelet-nyugati dilemmájához.

Összességében úgy látjuk, hogy az, hogy Moszkvát mint világvárost nem szűk értelemben gazdasági, hanem kulturális szempontból járjuk körül, tanulsággal szolgál a globalizációs kutatások egészére nézve. Ez az újraorientáció képezheti az alapját a nyugatorientált globalitáselméletek felülvizsgálatának, és lökést adhat új elméletek kidolgozásához. Ugyanakkor fényt deríthet e vizsgálódás a Moszkva előtt álló problémákra is mind lokális, mind globális kontextusban. Az pedig, hogy Moszkva mennyiben világváros, szerves része az Oroszországot a modern kor kezdete óta foglalkoztató kérdés vizsgálatának: hogy hol van Oroszország helye a világban.

Pethő-Szirmai Judit

Városi szubaltern erők az arab forradalmakban: Kairó és Damaszkusz összehasonlító elemzése

Ismail, Salwa: Urban Subalterns in the Arab Revolutions: Cairo and Damascus in Comparative Perspective = Comparative Studies in Society and History, Vol. 55, 2013, No. 4, 865-894. p.

A cikk szerzője a városi szubaltern (népi) erők szerepét vizsgálja az arab tavasz forradalmaiban két különböző helyszínen, Egyiptomban és Szíriában. A népi erők mindkét országban a kormány részéről tapasztalt mindennapos elnyomás ellen lázadtak fel. Azon társadalmi rétegek, amelyekről megtagadták az alapvető polgári és társadalmi jogokat, jelen-

tős számban aktivizálódtak annak reményében, hogy radikális változást érhető el kormányzati szinten. E kollektív városi tiltakozások mutatnak bizonyos megegyező vonásokat: a tüntetők mindkét országban leginkább a kirekesztett és perifériára került városi terek lakóiból kerültek ki. Ugyanakkor lényeges különbségek is felfedezhetők a két kontextus között. A népi erők államhoz és kormányzathoz való viszonya meghatározta a forradalomban vállalt szerepüket: az egyik esetben résztvevői lettek a forradalomnak, a másik helyszínen viszont puffer erőként léptek fel a forradalmi cselekmények ellen.

Egyiptomban a népi erők mozgósítása hatalmas szerepet játszott a kibontakozó forradalom konszolidációjában. Szerepüket csak a közösségi szerveződési formák, társadalmi és szimbolikus tőke és a kormányhoz fűződő viszony tükrében lehet értelmezni. Az egyiptomi forradalomról alkotott romantikus elképzelésekben a Tahrir téri tiltakozás a polgári ellenállás iskolapéldája: békés, kulturált, egyenlőségre törekszik és fő mozgatórugója a tanult fiatalok vezette középosztály. Kevesebb szó esik ugyanakkor a rendőrörsök felégetéséről, amely a tiltakozók egy része számára egyrészt elégtétel volt, másrészt azt volt hivatott biztosítani, hogy az ellenállás folytatódhasson. Kairóban azon túl, hogy a városi lakosság jelentős szegmensei vettek birtokukba hatalmas tereket, egyfajta urbánus csata zajlott a színpalak mögött és az eldugott utcákban. A kormánnyal szembeni harag a rendőrséggel való mindennapos, helyi összecsapásokban gyökerezett; ez kovácsolta össze a tüntetőket.

Ezek a harcok térben jól körülhatárolhatóak voltak, és a kormánnyal szemben régóta érlelődő ellenséges érzületek történetébe illeszkedtek. Az 1970-es évektől kezdődően új, népi negyedek épültek a városban, sokszor a hivatalos építési tervek és szabályzatok megszegésével, amelyeket viszonylagos autonómia és a kormánnyal való szembenállás jellemezett. Ugyanebben az időszakban az állam egyre inkább feladta jóléti szerepét, és neoliberais gazdaságpolitika megvalósításába fogott. A nem hivatalos foglalkoztatás elterjedése és a szociális szolgáltatások növekvő privatizációja egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy ezek a társadalmi csoportok elhidegültek az államtól, és bizonyos mértékig önállósították magukat. Az állam erre biztonságpolitikai lépésekkel válaszolt: kiterjesztette és megerősítette a népi negyedekben a rendőrségi ellen-

őrzést. A rendőrség azonban visszaélt a hatalmával, és piaci razziákon foglalta le az árusok áruját és munkaeszközeit, gyakran megalázva a helybelieket. Ugyanakkor ezekben a negyedekben az állammal szemben gazdaságilag is összekovácsolódott a helyi kereskedők közössége vagyonuk, üzletük méretétől függetlenül. Meglehető autonómiát vívtak ki maguknak a belső viták elrendezésében is, normákat állítottak fel, és egyfajta társadalmi szolidaritás keretein belül gondjuk volt a fiatalok munkába állítására is. Az önszerveződő közösség több területen átvette az állam szerepét, ezáltal konfliktusba is került vele.

Ezzel szemben egészen máshogy alakult a népi részvétel és ellenállás mintázata Damaszkuszban és más szír városokban. Habár itt is jelentős mobilizáció volt megfigyelhető Homsban, Hamában, Damaszkusz peremnegyedeiben és környékén, más városokban, pl. Aleppóban, illetve Damaszkusz belső részeiben feltűnően nagy volt a csend. A szír forradalomban a kezdeti, helyi sérelmek összekapcsolódtak a nemzeti törekvésekkel, és tüntetés tüntetést követett, amelyeket a hatalom erőszakosan igyekezett leverni.

Szíriában – bizonyos társadalmi-térbeli tényezők hatására – a szubaltern erők szétszóródtak az országban. Damaszkuszban a szubaltern erők közötti szociális különbségek és megosztottság az elmúlt negyven év során alakultak ki a város térbeli és demográfiai átstrukturálódása nyomán. Az 1970-es évek óta tartó toborzási gyakorlat folyamánként a város külterületein számos új negyed épült alacsony rangú katonák és családjuk számára, és ez a lakosság szinte kizárólag alavitákból tevődött össze. A köztudat e negyedeket a rezsimek kiszolgálásával és az erőszakos hatalomgyakorlással azonosította, ami megosztottsághoz és szakadáshoz vezetett az egyébként ugyanúgy a periférián élő, kirekesztett társadalmi csoportokon belül. A rezsimek konfliktus esetén előszeretettel aknázták ki ezeket a társadalmi-térbeli konfigurációkat, és használta fel a szubaltern migráns populáció egyes csoportjait ütközőzónaként saját maga védelmében. Katonák, önkéntesek és sorkatonák telepedtek le a város peremén, és gazdaságilag, társadalmilag és kulturálisan egyaránt kirekesztődtek a városból.

Ugyanakkor Damaszkusz történelmi negyedei megőrizték hagyományos identitásukat és régóta ott élő kereskedőcsaládjaikat. Ez

utóbbiak – gazdasági függetlenségüknek köszönhetően – a rezsimektől is távolságot tudtak tartani. Bár az eredeti térbeli elrendezést részben megtörte a modern várostervezés, néhány régebbi rész fennmaradt, és ezek a tiltakozások melegágyává váltak. A városközpont azonban katonai szempontból rendkívül meg volt erősítve, így ott nem is próbálkoztak a felkelők. Ezzel szemben a Damaszkusz környéki települések aktívabb szerepet vállaltak a lázadásokban, ami arra vezethető vissza, hogy sok damaszkuszi költözött ki oda korábban az olcsóbb megélhetés vagy lakhatás miatt. Ezek a kiköltözők sikeresen beilleszkedtek a környékbeli közösségekbe, miközben tartották a kapcsolatot Damaszkusszal is.

Szót kell még ejteni a szír felkelés vallási aspektusáról. Egyes elemzők úgy vélik, hogy elsősorban a különböző szekták közötti ellentétek vezettek a fegyveres konfliktushoz, mivel földrajzilag a felkelés gócpontjai elsősorban szunniták által lakott területek, míg a drúz és keresztény részek passzívok maradtak. Egy szír kutató úgy látja, hogy a szunniták szerepvállalása a lázadásban társadalmi rangjuk szerint oszlik meg: a felső osztályba tartozók a rezsimek támogatják vagy semlegesek, míg az alacsonyabb osztályokba tartozók jelentős számban képviseltetik magukat. A jelen cikk szerzője azonban úgy vélekedik, hogy a rezsimek nemcsak klientúrát épített ki magának, hanem a vallásos megosztottsággal kapcsolatos félelmeket is beleplántálta a híveibe. Azáltal, hogy az alaviták közül toborozott magának fegyveres milíciát a felkelésben részt vevő szunnita negyedek megtámadására, szándékosan uszította egymás ellen a korábban békésen egymás mellett élő etnikai csoportokat. A rezsimek az urbánus tér megosztását használta arra, hogy felaprózza a társadalom egységes testét. A rezsimekkel kapcsolatban elfoglalt pozíció, amely Szíria, illetve Damaszkusz esetében sajátos szociális, történelmi és politikai okoknál fogva egybeesik a vallási meggyőződés szerinti hovatartozással, a szubaltern lakosság polarizációjához és megosztottságához vezetett.

Összességében tehát elmondható, hogy forradalmi időkben a városi tér rekonfigurációjának történelme és jellege kulcsfontosságú lehet a népi megmozdulások alakulását illetően.

Pethő-Szirmai Judit